

ВІДГУК
офіційного опонента –
професора кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної
підготовки та спортивно-оздоровчих технологій Національного
університету оборони України імені Івана Черняхівського,
доктора педагогічних наук, професора Ягупова Василя Васильовича
на дисертацію Перегняка Ігоря Володимировича на тему
«Формування правової компетентності військовослужбовців
за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби
України», подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю
011 – Освітні, педагогічні науки

Дисертація Ігоря Перегняка присвячена актуальній темі, обґрунтування якої має важливе теоретичне і практичне значення як для професійної педагогіки загалом, так і для формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у процесі їх підготовки у навчальних центрах Державної прикордонної служби України, оскільки на них покладається важлива й відповідальна місія з провадження діяльності з охорони та захисту державного кордону, неабияка відповідальність за неухильне дотримання військовослужбовцями нормативно-правових і підзаконних актів держави.

В умовах сьогодення військовослужбовці за контрактом ДПСУ виконують завдання із забезпечення національних, воєнних, економічних інтересів України. Водночас правопорушники постійно не полишають спроби протиправно переміщувати через державний кордон нелегальних мігрантів, предмети контрабанди, зброю, боєприпаси та провадити інші злочинні дії. Тому ефективна правова підготовка охоронців державного кордону є значущим чинником у протидії викликам і загрозам прикордонній безпеці України.

Сучасний прикордонник має бути широко освіченою, висококультурною постаттю, яка володіє глибокими професійними знаннями й уміннями в різних

галузях і особливо у правовій царині задля успішного виконання своїх службових і громадянських обов'язків, здатності виступати гарантом дотримання прав громадян, які перетинають державний кордон. Попри низку наукових праць, присвячених проблемі формування правової компетентності фахівців різного профілю, зокрема теоретичним і методичним аспектам правового виховання військовослужбовців у Збройних силах та інших військових формуваннях України, нині відсутня ефективна система формування правової компетентності саме військовослужбовців за контрактом ДПСУ як складової їх професійної компетентності, яка формується в процесі підготовки в навчальних центрах прикордонного відомства. Наявні протиріччя між суттєвим педагогічним потенціалом, закладеним у змісті фахової підготовки щодо формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, і низькою результативністю застосування форм, методів і засобів організації цього процесу, а також недостатньою обґрунтованістю педагогічних умов та моделі формування їх правової компетентності.

З огляду на вищезазначене та в умовах воєнного стану в Україні, актуальність поданої на здобуття ступеня доктора філософії дисертації не викликає сумніву.

Наукова новизна дослідження характеризується тим, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень щодо формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби України. В результаті проведеного дослідження сформульовано нові теоретико-правові положення та пропозиції щодо вдосконалення професійної підготовки персоналу ДПСУ.

Мета та завдання дисертаційного дослідження сформульовані чітко та послідовно. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з вимогами МОН України та дозволяють всебічно проаналізувати сформульоване наукове завдання. Структура дисертації І.В. Перегняка логічно витікає з поставлених дослідницьких завдань, об'єкта і предмета дослідження. Теоретичне узагальнення, нове вирішення наукового завдання і сформульовані

рекомендації щодо вдосконалення практики підготовки військовослужбовців за контрактом – прикордонників значною мірою базуються на основі емпіричного аналізу практики їх фахової підготовки, нормативно-правових документах професійної діяльності.

Не можна не звернути увагу на значення дисертаційного дослідження, зважаючи на його новизну й своєчасність. Передусім істотне значення для повного та всебічного розкриття теми має авторське визначення поняття, яке покладено в основу назви дисертаційного дослідження. Воно визначено як професійно важливе інтегроване утворення, систему знань категорій права, своїх прав та обов'язків, умінь їх активно відстоювати й захищати, навичок і вмінь використовувати наявні юридичні механізми для захисту прав і інтересів держави та громадян на державному кордоні, цінностей і мотивів правової культури, що проявляється у відповідальній поведінці і забезпечує результативну взаємодію з особами, які перетинають державний кордон. Таке трактування суттєво відрізняється від традиційних підходів, в яких насамперед упущено цінності та мотивація правової діяльності та культури, а також не дається чітке визначення основної ознаки – професійно важливе інтегроване утворення.

Передусім автором аргументовано визначені педагогічні умови формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби України – професійна підготовка військовослужбовці на засадах компетентнісного підходу з урахуванням моделі сучасного військовослужбовця за контрактом ДПСУ; регулярний моніторинг якості фахової підготовки військовослужбовців за контрактом відповідно до вимог професійної діяльності; інтеграція змістових модулів правових дисциплін і дисциплін за фахом, де системостворювальною є роль елективних курсів; активізація професійного самовдосконалення військовослужбовців шляхом педагогічного керівництва цим процесом; забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища через

комплексне використання дидактичних ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій.

На схвалення заслуговує те, що автор на основі ґрунтовного узагальнення значної джерельної бази (235 найменувань, із них 14 – іноземних) всебічно з'ясовано змістовне наповнення структурно-компонентного складу поняття «правова компетентність військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України» – мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, функціональний, комунікаційний компоненти та відповідні критерії їх діагностування – знаннево-регулювальний, діяльнісно-комунікативний, особистісно-іміджевий і рефлексивний – шляхом наповнення їх відповідним змістом. Тут необхідно зауважити один суттєвий аспект – рефлексивний чи суб'єктний, розуміння вкрай необхідності якого у більшості науковців, на жаль, не має. Ним умотивовано визначені показники критеріїв діагностування сформованості правової компетентності у військовослужбовців за контрактом та достатньо повно схарактеризовано її рівні – високий, достатній, базовий і допустимий.

За тезою дисертанта, в організаційній структурі фахової підготовки курсантів навчальних центрів ДПСУ вагому роль відіграють методичні аспекти їх професійної підготовки, тож всілякої підтримки заслуговує, що з цією метою ним розроблено Проект універсальної посадової інструкції фахівця морського та кінологічного профілю, що дозволило розширити їх теоретичні знання від суто профільних до правоохоронної функції, а також для її реалізації в підрозділ набути відповідних навичок і умінь (3.2; С. 169, Додатки Н, П).

Дисертантом уперше в контексті визначення педагогічних умов формування правової компетентності спроектовано професійно орієнтовану модель формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, яка має своїм спрямуванням оволодіння ними сукупністю загальних теоретичних знань і практичних навичок і вмінь у галузі права.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

зміст, форми і методи формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом, передбачені обґрунтованими у дослідженні педагогічними умовами, втілено в практику роботи навчальних центрів ДПСУ;

створено «Тренажери з адміністративно-юрисдикційної діяльності» для виконання окремих операцій для адміністративно-юрисдикційної діяльності, за допомогою яких курсанти вивчають не тільки теоретичні аспекти, а й виконують практичні завдання (розв'язують службові ситуації);

«Тренажер з навігації» для вивчення курсантами навчального центру Морської охорони міжнародних нормативно-правових документів із питань судноплавства;

навчально-методичне забезпечення – елективні курси «Правоохоронна діяльність (моряк)» і «Правоохоронна діяльність (кінолог)», що інтегрували в собі низку інших навчальних дисциплін.

Усе це запроваджено в освітньому процесі під час викладання курсу «Правова підготовка» у Навчальному центрі Морської охорони та Кінологічному навчальному центрі.

Наукова новизна дисертаційної роботи виявляється ще й в обґрунтуванні доцільності особистісно-професійних вимог до військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України (підрозділ 1.2; С. 43-61). Дисертантом аргументовані необхідні військовослужбовцю ДПСУ спеціальні знання та вміння, щоб професійно, швидко і без ризику для інших здійснювати затримання порушників режиму державного кордону, у разі потреби застосовувати зброю. Доведено роль юридичної грамотності в становленні майбутнього прикордонника, значущість багатьох інших якостей, наприклад, фізичної витривалості, тренуваності, високої швидкості реакції, хорошого зору (гострота, окомір) і слух; міцного здоров'я; комунікабельності, чуйності, спостережливості; високої концентрації уваги, зібраності, врівноваженості і стійкості до стресів; підвищеної відповідальності і моральної стійкості; точної зорово-моторної координації; чесності, принциповості, добропорядності, інтересу

до роботи, толерантності тощо.

З метою підвищення ефективності засвоєння курсантами вдосконалено зміст правової компетентності військовослужбовців за контрактом і схарактеризовано її структурно-компонентний склад (підрозділ 1.3; С. 61–86).

Значним науковим результатом є розділ 2, в якому розкрито загальну методику дисертаційного дослідження, визначено педагогічні умови формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом ДПСУ, подано модель організаційної системи формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом, критерії діагностування її сформованості.

Текст дисертації містить аргументовані поточні й загальні висновки, які зроблені в процесі розв'язання наукового завдання, в яких містяться положення, які можуть бути використані у науково-дослідній роботі – для подальших досліджень проблеми правової компетентності та її розвитку, в освітньому процесі – у навчальних центрах, при підготовці й перепідготовці персоналу ДПСУ в системі курсів підвищення кваліфікації, при створенні програм, методичних посібників і рекомендацій для офіцерів, які працюють із військовослужбовцями за контрактом.

Разом із тим деякі положення, що містяться в дисертації, є дискусійними або вимагають додаткових пояснень з боку дисертанта.

1. Нам видається доцільним, зважаючи на актуальність проблеми формування правової компетентності у військовослужбовців за контрактом ДПСУ в контексті євроінтеграції та курсу України в НАТО, більш докладно описати шляхи впровадження зарубіжної досвіду підготовки прикордонників. На певно, доцільно було б присвятити окремий підрозділ у першому розділі дисертації розкриттю зарубіжного досвіду. Вважаємо, що дисертація виграла б, якби цей аспект відобразити у порівнянні країн Європи, Америки та Азії.

2. Ми поділяємо в цілому ідею дисертанта, що методичну систему формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом слід розуміти як комплексне утворення з відповідними складовими – цілями

підготовки, організаційними формами та змістом, методами та засобами формування. Натомість нам видається, що не завадило б акцентувати увагу на інтернет-ресурсах щодо навчально-методичного забезпечення та методичного супроводу досліджуваного процесу.

3. При розробленні змістового наповнення методики організації дослідного експерименту, яке подано на с. 162–181, дисертанту доцільно було б представити деякі інноваційні методичні прийоми та наукові підходи, наприклад, контекстний, до освітнього процесу з метою вияву своєрідності творчої індивідуальності кожного військовослужбовця за контрактом.

4. Здобувачеві слід було б більш повно представити освітні програми, за якими здійснюється підготовка майбутніх військовослужбовців за контрактом ДПСУ в Кінологічному навчальному центрі у м. Великі Мости і Навчальному центрі морської охорони у м. Ізмаїл, що дало б можливість фахівцям, за необхідності, її використовувати у практичній роботі. Бажано було б їх представити за спеціальностями в додатку до дисертації.

5. Дисертантом недостатньо коректно сформульовано педагогічна умова – забезпечення інформаційно-розвивального освітнього середовища через комплексне використання дидактичних ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій. Виникає проблемне запитання – забезпечення чим або яке забезпечення?

Дані зауваження, які в певній мірі носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом наукової роботи. Наукова новизна та практичне значення мають суттєве значення для педагогічної науки. Так, про значний науковий рівень проведеного дослідження та його практичне значення свідчить актуальність обраної теми, чіткість і послідовність викладеного наукового матеріалу, обґрунтованість основних наукових висновків і положень.

Зокрема, основні положення дисертації відображені в достатній кількості наукових публікаціях у фахових виданнях України з педагогіки, у наукових періодичних виданнях інших держав, що свідчить про ретельну роботу,

проведену дисертантом в процесі наукового дослідження та його апробації. Зокрема, таких фахових статей 10, серед яких особливо хочу виокремити одну публікацію в електронному науковому фаховому виданні – *«Інформаційні технології і засоби навчання»*, яке включено до наукометричної бази Web of Science (ESCI). Зокрема, це така робота: Перегняк І.В. Досвід і перспективи застосування ІКТ для професійної підготовки фахівців прикордонної служби України в Навчальному центрі морської охорони. Електронне наукове фахове видання *«Інформаційні технології і засоби навчання»*. 2021. №3, том 83. С. 60–78. (Наукометричні бази: Web of Science (ESCI), США; Google Академія, США; Open Ukrainian Citation Index (OUCI), Ukraine).

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконане здобувачем дослідження. Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. В її тексті та наукових статтях авторства здобувача порушень академічної доброчесності (ознак фальсифікації чи академічного плагіату) не виявлено. Дисертація містить посилання на відповідні джерела.

Ознайомлення з дисертацією І.В. Перегняка свідчить про доцільність присудження йому спеціалізованою вченою радою наукового ступеня доктора філософії в галузі освіти, оскільки він набув теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволодів методологією науково-педагогічної діяльності, а також здійснив власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну та практичне значення (п. 6 Порядку).

Викладене дозволяє зробити загальний висновок: дисертація за темою «Формування правової компетентності військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах Державної прикордонної служби України» є завершеною та самостійною науковою працею, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має певну науково-теоретичну та практичну цінність, відповідає

спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її оформлення – вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її автор – Перегняк Ігор Володимирович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

професор кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки та
спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського,
доктор педагогічних наук, професор

В.В. Ягупов